

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 2017

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Διδαγμένο κείμενο

Πλάτωνος, Πρωταγόρας 322d – 323c

A.

Στις άλλες δηλαδή ικανότητες, όπως λες εσύ, αν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι ικανός αυλητής ή (ικανός) σε οποιαδήποτε άλλη τέχνη, στην οποία όμως δεν είναι, τον περιγελούν ή θυμώνουν μαζί του, και οι συγγενείς του τον πλησιάζουν (πλησιάζοντάς τον) και τον συμβουλεύουν σαν να είναι τρελός· στη δικαιοσύνη όμως και στις άλλες πολιτικές αρετές, κι αν ακόμη ξέρουν για κάποιον ότι είναι άδικος, αν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια εναντίον του εαυτού του μπροστά σε πολλούς άλλους, εκείνο το οποίο θεωρούσαν στην πρώτη περίπτωση (: στις άλλες ικανότητες) πως είναι σωφροσύνη, να λέει δηλαδή κάποιος την αλήθεια, στη δεύτερη περίπτωση (: στη δικαιοσύνη και στις άλλες πολιτικές αρετές) το θεωρούν τρέλα και ισχυρίζονται ότι πρέπει όλοι να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε όχι, ειδημή (διαφορετικά) λένε ότι είναι τρελός αυτός που δεν προσποιείται ότι είναι δίκαιος· γιατί είναι ανάγκη ο καθένας να συμμετέχει σ' αυτήν οπωσδήποτε ή, αλλιώς, να μην έχει θέση ανάμεσα στους ανθρώπους.

B1.

Ο Πρωταγόρας προσπαθεί να αποδείξει την καθολικότητα της πολιτικής αρετής χρησιμοποιώντας ένα τεκμήριο, αφού ο μύθος έχει περιορισμένη αποδεικτική ισχύ. Η φράση «Ίνα δὲ μὴ οἴη ... ἀρετῆς, τότε αὖ λαβὲ τεκμήριον.» αποτελεί την αποδεικτέα

θέση του συλλογισμού. Ο Πρωταγόρας για να αποδείξει τη θέση του προβαίνει στη συγκριτική εξέταση δύο παραδειγμάτων από την αθηναϊκή κοινωνία. Το πρώτο αναφέρεται στη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στους ειδικούς σε κάποια τέχνη και συγκεκριμένα σε έναν αυλητή, και το δεύτερο στη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στον πολίτη και στη σχέση του με τη δικαιοσύνη. Η διαφορετική στάση της κοινής γνώμης στη μια και στην άλλη περίπτωση είναι για τον Πρωταγόρα επαρκής λόγος για να πείσει τον Σωκράτη και το ακροατήριό του για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής. Ειδικότερα, στο πρώτο παράδειγμα («Ἐν γὰρ ταῖς ...νουθετοῦσιν ὡς μαινόμενον») σύμφωνα με το σοφιστή η κοινή γνώμη των Αθηναίων απορρίπτει αυστηρά όποιον ισχυρίζεται ότι έχει ειδικές γνώσεις, ενώ δεν έχει, καθώς θεωρούν πως δεν διαθέτει τη στοιχειώδη αυτογνωσία. Συνεπώς, όσον αφορά την ικανότητα σε κάποια τέχνη, επαινείται το να λέει κανείς την αλήθεια. Διαφορετικά, καταδικάζεται στη συνείδηση της κοινής γνώμης, αφού γελά ή οργίζεται σε βάρος του και οι συγγενείς τον συμβουλεύουν να είναι τρελός. Αντίθετα, όσον αφορά τη δικαιοσύνη και την πολιτική αρετή γενικότερα, («ἐν δὲ δικαιοσύνη ... τἀληθῆ λέγειν, ἐνταῦθα μανίαν...») θεωρείται σωστό το να λένε όλοι ότι είναι δίκαιοι, ακόμα κι αν δεν είναι. Η κοινή γνώμη αποδέχεται ότι ο καθένας είτε είναι δίκαιος είτε όχι πρέπει να υποστηρίζει ότι είναι ή να τουλάχιστον να φαίνεται δίκαιος. Αυτό δείχνει ότι το να είναι κάποιος δίκαιος, είναι αναγκαίος όρος της ανθρώπινης ύπαρξης και της συμμετοχής του στην κοινωνική ζωή. Όποιος αποκλίνει από τη στάση αυτή, δεν μπορεί να γίνεται αποδεκτός ως μέλος της κοινωνίας. Η άποψη του Πρωταγόρα για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής συμπληρώνεται και στηρίζεται από δύο ακόμη αιτιολογήσεις, που αποδίδονται ως σχόλια της κοινής γνώμης: α) «καί φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους»: όλοι πρέπει να λένε ότι κατέχουν την πολιτική αρετή, β) «ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς, ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις.»: είναι ανάγκη όλοι οι άνθρωποι να έχουν μερίδιο στην πολιτική αρετή και να συμμετέχουν στη δικαιοσύνη, για να μπορούν να υπάρξουν κοινωνίες. Διαφορετικά δε θα συγκαταλέγονται μεταξύ των ανθρώπων, δηλαδή θα εξορίζονται και θα στερούνται τα πολιτικά τους δικαιώματα. («ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις.»).

B2.

Όσον αφορά τη δικαιοσύνη και την πολιτική αρετή γενικότερα, θεωρείται σωστό το να λένε όλοι ότι είναι δίκαιοι, ακόμα κι αν δεν είναι. Η κοινή γνώμη αποδέχεται ότι ο καθένας είτε είναι δίκαιος είτε όχι πρέπει να υποστηρίζει ότι είναι ή να τουλάχιστον να φαίνεται δίκαιος. Όποιος αποκλίνει από τη στάση αυτή, δεν μπορεί να γίνεται αποδεκτός ως μέλος της κοινωνίας. Φαίνεται εδραιωμένη η αντίληψη ότι η κοινωνική συνύπαρξη των ανθρώπων δεν συμφωνεί με την αδικία, η οποία απειλεί με διάσπαση τη συνοχή της κοινωνίας, και ότι δεν υπάρχει άνθρωπος που τουλάχιστον δεν καταφάσκει στη δικαιοσύνη. Το σκεπτικό του σοφιστή έχει την εξής ερμηνεία: ακόμα κι ένας άδικος είναι σε θέση να διακρίνει τη δίκαιη από την άδικη πράξη. Αυτό σημαίνει ότι έχει μέσα του κάποια στοιχεία δικαιοσύνης, που όμως δεν έχουν καλλιεργηθεί επαρκώς, ώστε να τον αποτρέψουν από τη διάπραξη της αδικίας. Άρα, δεν θα πει αλήθεια, αν ισχυριστεί ότι είναι άδικος. Επιπλέον, το να ομολογεί κάποιος δημόσια την αλήθεια, ότι δηλαδή είναι άδικος, θεωρείται παραφροσύνη, διότι θα υποστεί ποινές και θα αμαυρωθεί η δημόσια εικόνα του. Κανένας λογικός άνθρωπος δεν θέλει να του συμβεί κάτι τέτοιο. Ο Πρωταγόρας φαίνεται να διεισδύει στη νοοτροπία των ανθρώπων και να παρατηρεί ότι δεν τους ενδιαφέρει το τι πρέπει ή είναι σωστό να κάνουν, αλλά το τι τους συμφέρει να κάνουν. Επίσης, δεν τους ενδιαφέρει η πραγματική τους εικόνα (το είναι), όσο η εικόνα που συνάδει με τα προβαλλόμενα κοινωνικά πρότυπα και το κοινώς αποδεκτό σύστημα αξιών (το φαίνεσθαι). Συνεπώς, η κοινωνική θέση και το συμβατικό αίσθημα δικαίου αφορά (και πρέπει να αφορά) όλους τους ανθρώπους, διαφορετικά θέτουν τον εαυτό τους έξω από την κοινωνία και υφίστανται ό,τι συνεπάγεται αυτό.

B3.

Στο επιμύθιο (κείμενο από το πρωτότυπο) ο **Πρωταγόρας** επαναλαμβάνει τη θέση του Σωκράτη και φαίνεται να τη δέχεται όμως να την ερμηνεύει διαφορετικά. Τα επιχειρήματά του είναι τα εξής: Οι τεχνικές γνώσεις δε δόθηκαν σε όλους τους ανθρώπους, γι' αυτό ένας που κατέχει μια τέχνη μπορεί να καλύψει πολλούς ιδιώτες

(καταμερισμός εργασίας). Έτσι αιτιολογείται γιατί οι Αθηναίοι επιτρέπουν μόνο σε ειδικούς να εκφέρουν γνώμη για ζητήματα τεχνικής. Από την άλλη, η πολιτική αρετή δόθηκε σε όλους τους ανθρώπους ως δυνατότητα σε ένα μεταγενέστερο στάδιο. Η ανθρώπινη φύση φέρει μέσα της τις καταβολές για να εξελιχθεί ηθικά. Το γεγονός λοιπόν, πως όλοι οι Αθηναίοι κατέχουν την πολιτική αρετή δε σημαίνει ότι αυτή δε διδάσκεται, αλλά ότι είναι αναγκαία η ύπαρξή της για την κοινωνική οργάνωση. Προηγουμένως (μεταφρασμένο κείμενο), ο **Σωκράτης** διατύπωσε την αντίθετη άποψη, ότι δηλαδή η πολιτική αρετή δεν διδάσκεται και οι άνθρωποι δεν μπορούν να τη μεταδώσουν σε άλλους. Ο Σωκράτης, για να στηρίξει τις παραπάνω θέσεις, χρησιμοποίησε τα εξής επιχειρήματα: στην Εκκλησία του Δήμου, όταν οι Αθηναίοι, οι οποίοι είναι σοφοί, συζητούν για θέματα που απαιτούν ιδιαίτερη τεχνογνωσία, θεωρούν σωστό να δέχονται τη γνώμη μόνο των ειδικών. Μάλιστα, αν κάποιος μη ειδικός επιχειρήσει να εκφράσει τη γνώμη του για τα θέματα αυτά, τον αποδοκιμάζουν και τον διώχνουν. Αντίθετα, όταν γίνεται λόγος για θέματα που αφορούν τη διοίκηση της πόλης, δέχονται τη συμβουλή οποιουδήποτε πολίτη ανεξαρτήτως επαγγέλματος, οικονομικής κατάστασης ή καταγωγής, γιατί πιστεύουν πως όλοι έχουν πολιτική αρετή χωρίς να την έχουν διδαχτεί από πουθενά. («Μάλιστα, ωραία τέχνη ... κάτι που διδάσκεται») Άρα, το γεγονός πως όλοι εκφράζουν την άποψη τους για πολιτικά θέματα μαρτυρά πως οι Αθηναίοι πιστεύουν ότι η πολιτική αρετή δεν είναι κάτι που διδάσκεται. Η τακτική του Πλάτωνα να χρησιμοποιούν οι συνομιλητές τα ίδια επιχειρήματα για να συνάγουν αντίθετα συμπεράσματα, δείχνει ότι δεν είναι εύκολη και απλή υπόθεση η συζήτηση για το διδακτό της πολιτικής αρετής. Αντίθετα, απαιτεί συστηματική εκτύλιξη της σκέψης των συνομιλητών και ερμηνευτική ευελιξία.

B4.

α. Σωστό

β. Λάθος

γ. Σωστό

δ. Σωστό

ε. Λάθος

B5. α.

ἴωσιν- εισιτήριον

δεῖ-ένδεια

ἀνέχονται-έξη

εἰδῶσιν-συνείδηση

B5. β.

Οι **αρετές** της εντιμότητας και της ειλικρίνειας έχουν εκλείψει στην εποχή μας.

Η αθέτηση του **λόγου** κλονίζει τις σχέσεις μεταξύ φίλων.

Η καθιέρωση της **δημιουργικής** γραφής στο Γυμνάσιο ενθουσίασε τους μαθητές.

Αδίδακτο κείμενο

Ισοκράτους, Φίλιππος, 26 – 27 (έκδ. Teubner)

Γ1.

Διότι, όταν ο λόγος στερηθεί και τη γοητεία του ρήτορα και τον τόνο της φωνής και τις αλλαγές (αποχρώσεις) που γίνονται (συνηθίζονται) στη ρητορική τέχνη (ρητορικά τεχνάσματα) και επιπλέον τις εξελίξεις και τη φροντίδα σχετικά με το προς εξέταση αντικείμενο (θέμα) και δεν υπάρχει τίποτα που να βοηθά και να πείθει επιπλέον, αλλά είναι έρημος και γυμνός (ο λόγος) απ' όλα όσα έχουν προαναφερθεί, τον διαβάσει όμως κάποιος χωρίς πειθώ και χωρίς να συμμετέχει συναισθηματικά αλλά σα να κάνει απαρίθμηση (απαγγελία), εύλογα, νομίζω, φαίνεται (ο λόγος) ότι είναι

ασήμαντος σε όσους τον ακούνε. Αυτά βέβαια (ακριβώς) θα μπορούσαν να βλάψουν και να κάνουν να φαίνεται χειρότερος και ο λόγος που τώρα εκφωνείται.

Γ2. α.

ἀναγιγνώσκη : ἀνάγνωθι

ἀπαριθμῶν : ἀπαριθμοῖεν

τοῖς ἀκούουσιν : ἀκούσεσθαι

μάλιστ' : μάλα

φαίνεσθαι : φανῆτε

Γ2. β.

«τοῦ μὲν προειρημένου ἅπαντος ἔρημοι γένωνται»

Γ3. α.

τῶν μεταβολῶν : αντικείμενο του ρήματος ἀποστερηθῆ

τῶν προειρημένων : ἑναρθρη επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική αντικειμενική στο ἔρημος

γυμνός : κατηγορούμενο στο υποκείμενο (που εννοείται) ὁ λόγος μέσω του γένηται

εἰκότως : επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο δοκεῖ

τοῖς ἀκούουσιν : ἑναρθρη επιθετική μετοχή σε θέση δοτικής προσωπικής του κρίνοντος προσώπου στο ρήμα δοκεῖ (προσωπικό)

Γ3. β.

«Ἄπερ καὶ τὸν νῦν ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάψει»: Κύρια πρόταση κρίσεως (η αναφορική αντωνυμία Ἄπερ βρίσκεται στην αρχή της περιόδου και αναφέρεται στα προηγούμενα, άρα ισοδυναμεί με δεικτική αντωνυμία).

Ἄπερ : υποκείμενο στο ἂν βλάψει (απτική σύνταξη)

τὸν [...] ἐπιδεικνύμενον : έναρθρη επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως αντικείμενο στο ἂν βλάψει

φαυλότερον : κατηγορούμενο στο υποκείμενο τὸν ἐπιδεικνύμενον (εννοείται λόγον) του απαρεμφάτου φαίνεσθαι

φαίνεσθαι: αντικείμενο στο ποιήσειεν, τελικό απαρέμφατο (ή απαρέμφατο ως επιρρηματικός προσδιορισμός του αποτελέσματος – σκοπού στο ρήμα «ποιήσειεν (ἂν)»).

Τις ενδεικτικές απαντήσεις επιμελήθηκε η διδάσκουσα καθηγήτρια στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών Προσανατολισμού κ. Μαρία Ξυδιά